

EMMA ELEONORASDOTTER

Instrumentalisering av äckel

Bajs och betelnöt

”Knark är bajs”¹. Så löd en slogan författad av en statlig kampanj i Sverige 2003-2007, *Mobilisering mot narkotika*. Kampanjen kan tolkas som en instrumentalisering av äckel som kulturell kraft, temat för denna utgåva av Budkavlen. Genom att likställa ”bajs” med ”knark” behäftas de olika potentiellt lockande drogerna med fränstötande egenskaper som drogerna i sig själva inte innefattar. Exkrementer är illaluktande, klibbiga och fulla av bakterier, till skillnad från droger som oftast förknippas med små och relativt luktlösa objekt som vita pulver, växtdelar eller tabletter. Om de senare inte var laddade med kraftfulla kulturella betydelser kunde de te sig tämligen harmlösa att nyfiket närma sig, men om de vore klibbiga och luktade avföring skulle de flesta vända sig bort. Kampanjen kan således tolkas som en orienteringsinstruktion som uppmanar till avståndstagande. Om faran med droger kan sägas inträda när drogen införs i en kropp finns en uppenbar poäng med att söka motverka närhet. Utan närhet, ingen fara. Men om närhet inträffar innefattar den följaktligen inte enbart fara för hälsan utan också faran att bli ett med det äckliga.

Antalet dödsfall på grund av droger är höga i Sverige, bland de högsta i Europa enligt den europeiska statistiken (EMCDDA 2021).

Denna statistik lider av oklarheter eftersom olika typer av mätningar i olika länder gör jämförelser svåra (CAN 2017), men trots detta står det klart att människor i Sverige dör av droger. En lång rad forskare pekar ut bristen på tillgång till vård som en viktig orsak till att det förhåller sig så (Johnson 2005, Heilig 2017, Richert 2013 med flera). Att vara ett med det äckliga kan med andra ord tolkas som livsfarligt, delvis på grund av att samhället vänder sig bort.

I denna artikel undersöker jag äckel i relation till droger och droganvändare med utgångspunkt i frågorna: Hur blir vissa droger äckligt knark, och vad gör äcklet med användare? Dessa frågor utvecklar diskussioner som jag fört i min avhandling *”Det hade ju aldrig hänt annars” Om kvinnor, klass och droger* (Eleonorasdotter 2021), som bygger på intervjuer med tolv droganvändande kvinnor i åldrarna 25-65 år. Frågorna besvaras i tre delar som fokuserar på olika skillnadsskapanden och dess effekter, med utgångspunkt i olika typer av material. Den första, ”I närhet av äckel”, är en fördjupande diskussion om kampanjen ”Knark är bajs” utifrån filosofen Sarah Ahmeds fenomenologiskt inspirerade kritiska kulturteori, som belyser betydelsen av närhet och avstånd för uppkomsten av äckel (2006, 2014). Diskussionen sätter fokus på hur skillnader mellan läkemedel och droger tar sig uttryck och därmed reproduceras kulturellt. Den andra diskussionen, ”Att välja sin närhet” utgår från två exempel från avhandlingen, där intervjupersoner diskuterar skillnaden mellan de psykoaktiva substanser de själva använder och sådana de avhåller sig ifrån. Dessa visar på hur droger såväl som läkemedel ingår i komplexa system av betydelser såsom exempelvis det naturliga respektive det onaturliga, och framgångsrika sociala sammanhang respektive social misär. Dessa betydelser kan framkalla starkare känslor och därmed utgöra starkare incitament för potentiella konsumenter att komma nära eller ta avstånd än legalitet-illegalitet. Den tredje diskussionen, ”Det kulturellt främmande” utgår från listningen av betelnöt - en icke narkotikaklassificerad, psykoaktiv växtedel som ger milda effekter och är ovanlig i Sverige - i ett informationsblad som tillhandahölls av en vårdcentral. Diskussionen visar hur föreställningar om hotfullhet kopplas till rasifierad kultur med betydelse för hur risker med droger uppfattas

och reproduceras. Den avslutande diskussionen argumenterar för ett kulturanalytiskt perspektiv på det nödvändiga skillnadsskapandet vad gäller droger, som oundvikligen också handlar om de människor som konsumerar dem.

I närhet av äckel

Som det inledande exemplet - ”knark är bajs” - visar har äckel inte bara en direkt känslomässig verkan, under pågående upplevelse, utan har även betydelse för hur vi rör oss för att undvika eller konfrontera upplevelser av äckel. Ahmed understryker betydelsen av närhet för att äckel ska manifesteras. Hon skriver:

It is not that an object we might encounter is inherently disgusting; rather, an object becomes disgusting through its contact with other objects that have already, as it were, been designated as disgusting before the encounter has taken place. (Ahmed, 2014:87)

Hon menar således att äcklet uppkommer genom närhet i flera led, fram till upplevelsen som också förutsätter närhet. Närmare bestämt en riskfylld närhet som, om äcklet inte markeras, kan komma att säkra äcklets fortlevnad genom att den egna kroppen blir äcklig (2014: 94). I en drogkontext uppkommer alltså frågan: vad är det som drogerna vidrört för att bli äckliga? Langare, smugglare och en undre värld, är tre av de mest uppenbara svaren. Men dessa svar har alla att göra med droger. Är det då så att ursprunget till äcklet ändå kan härledas till faran i drogerna själva, till kännedomen om deras farmakologiska effekter? Efter årtionden av kampanjer mot droganvändning, som trots de vitt skilda praktiker och substanser som innefattas i begreppet vanligtvis beskrivs som ett sammanhållet fenomen, kan det verka självklart att drogers relation till äckel har uppenbara skäl. Just detta, det självklara, innebär dock ofta dolda - och underbeforskade - kulturella praktiker och förhållningssätt som hänger samman med större samhälleliga frågor (Ehn, Löfgren och Wilk, 2014) och jag kommer att visa på komplicerade relationer mellan verksamma substanser och droger/knark/bajs, och hur dess användare tar form och värderas.

De verksamma ämnen som finns i illegala droger, det vill säga knark, kan huvudsakligen även återfinnas i läkemedel. 16% av svenska folket hämtade ut narkotikaklassade läkemedel enligt apotekets statistik under 2019. Dessa läkemedel innehåller företrädesvis opioider, amfetaminer och bensodiazepiner, det vill säga just de substanser som betraktas som de mest problematiska drogerna i Sverige. Användning av dessa läkemedel på sjukhus är inte inräknad. Det är med andra ord vanligt att via receptförskrivning vara påverkad av de mest beryktade narkotiska substanserna. Samtidigt är de kulturella innebörderna av knark respektive läkemedel väsensskilda. En statlig kampanjslogan som lyder ”narkotikaklassade läkemedel är bajs” är svår att tänka sig. Tvärt om ”är” läkemedel per definition välgörande för hälsan - medel som läker. Exkrementliknelsen handlar inte om verksamma ämnen utan om en kontextuell och kulturell tolkning som ger äcklet dess riktning. Men vad riktar då äcklet sig mot om det inte är mot de verksamma substanserna? Hur kan vi veta vad som är en äcklig drog respektive ett läkande medel?

Själva svårigheterna med att avgränsa det äckliga från det icke-äckliga utan att komma nära, menar Ahmed, utgör det hot som framkallar äcklet (2014:84-86). Uppkommen närhet till något som visar sig otänkbart markeras således av känslan av äckel och en rörelse bort från det otänkbara. Ahmed jämför det äckliga med Julia Kristevas begrepp abjekt, som begrepp för det som ratats, som upplevs hotfullt på samma sätt när det kommer nära. Det är som om huden inte var ett tillräckligt skydd, vi måste distansera oss från det äckliga. Ahmed menar att det äckliga på detta sätt inte nödvändigtvis hotar göra intrång, utan snarare har förmåga att vända oss ut och in (Ibid:85). Jag tolkar denna hotfulla ut-och-in-rörelse som en sårbarhet för att förlora identiteten. En sådan sårbarhet har mångdubbla betydelser i relation till droganvändning som kopplas till kriminalitet, psykisk ohälsa, stigma och många andra skräckinjagande livssituationer och tillstånd. Arbetet med gränsdragningar blir därför i fråga om droger oerhört laddat, samtidigt som gränserna kan vara synnerligen svåra att dra. Att använda illegalt införskaffade, narkotikaklassade läkemedel är vanligare än att använ-

da någon av de illegalt producerade drogerna (CAN 2019a). När ungdomar får frågan om de använt droger det senaste året svarar ungefär hälften så många ja, än när de svarar specifikt på frågan om de använt narkotikaklassade läkemedel som inte skrivits ut till dem själva. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning skriver att förklaringen kan ligga i att ungdomarna inte vet om att narkotikaklassade läkemedel är att betrakta som narkotika (CAN 2019b:59 f). Blisterförpackningar och piller kan med andra ord fungera som symbol för legitimitet.

Droger hotar dessutom med just intrång i kroppen, och effekter som temporärt kan förändra personliga uttryckssätt och beteenden. De farmakologiska effekterna av substanser som både säljs som icke hotfulla läkemedel och på den illegala drogmarknaden som hotfulla droger måste därför också särskiljas för att performativ äcklighet ska undslippas. Sociologen Elizabeth Ettore använder begreppet ”embodied deviance” för att diskutera hur droganvändning därför kan utgöra en kroppslig erfarenhet av moralisk underlägsenhet (2015).

Att välja sin närhet

Under arbetet med min avhandling visade sig den grundläggande frågan om vad som är en drog och inte, respektive vad som är ”bajs” i bemärkelsen otänkbart och vad som inte är det vara brännande och föremål för skilda synsätt (2021). De tolv droganvändande intervjupersonerna, vars bidrag avhandlingen bygger på, efterlevde strikta, subjektiva regelverk som kategoriserade olika substanser och upplevelser av påverkan utifrån uppfattningar om hälsa, moral och risk. Om den statliga kampanjens identifikation av ”knark” som bajs bygger på närhet till en undre värld, visade sig flera intervjupersoner snarare uppfatta läkemedel - med sina kopplingar till sjukdom, kemi, förskrivning och läkemedelsindustri - som äckliga, medan preparat som införskaffats illegalt eller vid sidan om rutinerna för läkemedel föredrogs.

En intervjuperson, 65-åriga Nanne som nyss pensionerats från sitt jobb som journalist, hävdade exempelvis att ”Cannabis är ingen drog” med hänvisning till dess naturliga ursprung och upplevda medicinska effekter. Samtidigt var hon starkt kritisk till de smärtlindrande opioidtabletter hon får på recept och beskrev deras effekt bland annat som ”olustighet” och ”Det känns bara fel i hela kroppen” (Eleonorasdotter, 2021, s 264). Kritik mot ”piller” som falska vägar till kemisk lycka, och argument för cannabis som naturligt och därför bra, formulerades redan på 1960-talet (Lindgren, 1993, s 171). Det bygger delvis på en modernitetskritik där det nya, industriella och moderna framställs som hotfullt mot människans såväl som samhällets hälsotillstånd (Nilsson G 2011, Nilsson F 2011). Men Nannes uttalande om cannabis bygger också på en uppfattning om vad som är en drog och inte, där drogbegreppet representerar något negativt som inte kan appliceras på cannabis, enligt henne, eftersom cannabis kommer av naturen och har medicinska fördelar. Opium, som utgör basen för ett flertal opioidläkemedel, är en annan substans som växer naturligt i form av den vanliga opiumvallmon, och används medicinskt i stor skala över hela världen. Nanne är djupt kritisk till opioider överlag och använder endast motvilligt sina receptförskrivna morfintabletter när smärtorna blir för svåra. Argumentet handlar med andra ord om något mer än det naturliga och den medicinska användbarheten. Jag tolkar henne som att det handlar om en upplevelse av cannabis som lierad med Nanne, snarare än med läkemedelsindustrin och förskrivning. Denna industri som oundvikligen tjänar pengar på långvariga hälsoproblem blir återkommande föremål för kritik². Kritiken mot den giriga industrin förekommer parallellt med moraliska argument om att det är bättre att reda sig på naturliga sätt. Idéhistorikern Isabelle Ståhl skriver i en krönika i Svenska Dagbladet om sin användning av antidepressiva läkemedel:

Jag har själv känt tvekan och skuld över att ta min medicin, att jag inte tagit tag i mig själv ordentligt, att jag inte gått till botten med problemen, att jag köpt läkemedelsföretagens propaganda eller att jag lever ett onaturligt, kemiskt förfalskat liv. (Ståhl 2017)

Det kemiska blir i en sådan tolkning synonymt med att anta en falsk identitet som förespråkas av kommersiella intressen, ett lurendrejeri som förvränger det naturliga jaget. Äckel kan därför komma att riktas mot läkemedel som varit i kontakt med lurendrejare snarare än mot rusgivande växtdelar som förknippas med naturen.

Bokförläggaren Pernilla vill heller inte använda narkotikaklassade läkemedel. Däremot använder hon vissa illegala droger, såsom illegalt införskaffat amfetamin. När hon jämför amfetamin med crack³, som hon inte vill använda, framkommer att distinktionen görs utifrån de personer hon förknippar dessa droger med, och deras sociala status. Hon klargör sin bild av att crack är en riskfylld drog som används av socialt och ekonomiskt utsatta:

[...] jag har sett för mycket sociala strukturer kring det [crack]. Människor som bestjäl sina egna mödrar på det de har för att sälja, för en hit till av en skitdrog på restprodukter. (Eleonorasdotter, 2021, s 291)

Samtidigt oroar hon sig inte för den egna vänskapskretsens amfetaminanvändning eftersom ingen som står henne nära har ”trillat dit”.

[...] jag har varit i så pass många sammanhang där folk använder det, innan jag ens själv hade provat visste jag att folk inte är beroende. (Ibid)

Amfetamin är just den drog som gav upphov till begreppet knark. Det var författarinnan Birgitta Stenberg som myntade begreppet utifrån ett ljud – ”knark, knark” - från käkarna hos personer som, likt henne själv, hade ett beroende av amfetamin (Lindstrand, 2001, s 49, Stenberg 1969/2017). Pernillas gränssättande handlar inte om att bestämma vad som är en drog och inte, utan snarare om vad som är ”bajs”, och det senare placeras i socialt utsatta miljöer som skiljer sig från hennes egen bekantskapskrets.

Det kulturellt främmande

Det som av någon definieras som en drog respektive bajs i bemärkelsen äckligt, behöver med andra ord inte vara det för någon annan, samtidigt som ”drog” kan betyda olika saker. Oklarheterna om vad som är en drog, respektive vad som är ”bajs” och varför är inte enbart ett dilemma för droganvändarna själva, utan gör avtryck i alla typer av skrifter från forskningsrapporter till statliga dokument. Ett exempel som visar hur öppet för tolkningar detta fält är, som också tas upp i avhandlingen, är ett informationsblad som jag av en slump hittade på en vårdcentral under avhandlings-skrivandet. Det var avsett för patienter som var osäkra på huruvida deras användning av psykoaktiva substanser var att betrakta som droganvändning eller ej. För att patienten skulle kunna kryssa i rätt ruta vid ja/nej-frågan ”Använder du droger?” följde därför två sidor droginformation med som bilaga (Framtagen av Berman et. al. vid KI, 2002). Bilagans rubrik - ”Droglista” - och tillhörande koncisa förklaringar var i det skedet av min forskning som att hitta en skatt. Svart på vitt kunde jag ta del av ett svenskt, nutida vårdperspektiv i frågan, ett perspektiv med syfte att försöka lösa problemet med drogbegreppets komplexitet. Underrubriken lyder: ”(Obs! Ej alkohol)” och tar därmed tydlig ställning mot att blanda in alkohol i frågan om drogdefinitioner. Många droger saknas i listan men exempelvis betelnöt, en tropisk växt som färgar munnen starkt röd och ger ett mildt rus som bland annat liknats vid kaffe och tobak (Rohel, 2017), var upptecknad trots att den är både laglig och dessutom ovanlig i Sverige.

Varför finns betelnöt med i ”Droglista”, som inte listar vare sig kaffe, tobak eller alkohol? När jag bildgooglar ”betelnöt” blir skärmen full av bilder av betelpalmen. Insprängda bland dessa bilder ler framför allt medelålders kvinnor från Papua Nya Guinea mot kameran, med blodröda munnar och trasiga tänder. Tandläkartidningen varnar, under en bild av en man, för att frekvent betelnötstuggande lett till ökade fall av muncancer i Papua Nya Guinea (2018). Bilderna är uteslutande tagna i tropisk miljö. Ett annat exempel från listan är kokablad, som också endast har en lätt uppiggande effekt. Redan

på 1500-talet importerades kokablad till Europa från sina växtplatser i Sydamerika, utan att dra till sig något intresse (Courtwright, 2002). Bladen - som traditionellt plockas och konsumeras direkt från busken - förstördes av transporten och jag har inte hittat någon information om att detta problem lösts eller om att kokablad importeras till Sverige heller i nutid. Informationen i listan gav med andra ord intryck av att vara delvis irrelevant ur hälsoperspektiv.

Ahmed inleder sitt kapitel om äckel i boken *The Cultural Politics of Emotion* (2014) med ett citat av Charles Darwin. Han beskriver i en anda av tankfull fascination det äckel han känner när en ”naken vilde” – som dock medges se ut att inte vara smutsig - i Argentina vidrör hans mat, och hur denna ”vilde” samtidigt synbart äcklas av att vidröra Darwins konserverade köttträtt. Darwins slutsats är att det okända framkallar äckel. Ahmed belyser hur ”det okända” skiljer sig åt i exemplet. Den ena äcklas av en viss konsistens, emedan den andra äcklas av den förstas närhet. Äcklet gentemot ”vilden” anspelar på historiska konnotationer av smuts, trots att smuts uttryckligen inte var närvarande.

[...] if disgust is about gut feelings, then our relation to our guts is not direct, but is mediated by ideas that are already implicated in the very impressions we make of others and the way those impressions surface as bodies. (2014:83)

Upplevelser av äckel, menar alltså Ahmed, bygger på föreställningar om andra objekt, inklusive människor. Om ”Droglista” bygger på en liknande logik som kampanjen ”Knark är bajs”, det vill säga att vissa preparat bör avskiljas som farliga, inte på grund av verksamma ämnen utan på grund av konnotationer av smutsighet, hamnar objekt som tidigare utdömts som smutsiga i centrum för betydelsen av drogen.

Forskaren i socialt arbete Johan Nordgren har forskat om khat, en drog som odlas vid Afrikas horn och ger ett mildt uppiggande rus. I artikeln ”Targeting khat or targeting Somalis? [...]” (2017) skriver han att skandinaviska myndigheters arbete mot khat siktar in sig på personer med somalisk bakgrund, vilket gjort att sociala problem

i en grupp som i hög grad stigmatiseras genom rasism, snarare kommit att tolkas som specifika kulturella problem kopplade till khatanvändning. Detta menar han bygger på negativa föreställningar om somaliska invandrare och föreställningar om deras behov av integration. När gruppen diskursivt sammankopplas med en drog som kriminaliserats kan de därmed blir föremål för åtgärder som snarare riktar in sig på somalier än khatanvändning. Betelnöt och kokablad används alltså, vad jag erfar, knappast i Sverige. Ändå beskrivs faran med att närma sig dessa genom att de upptagits i den begränsade droglistan (jfr Läkemedelsverkets förteckningar, LVFS, www.lakemedelsverket.se).

En syn på droger som kulturellt främmande i Sverige och därför hotfulla var ett bärande element redan när visionen om ett narkotikafritt samhälle utformades mellan 1960 och 1980-talet, menar flera forskare (Lindgren, 1993, Tham 1995, Edman 2012). Journalisten Magnus Linton för i sin bok *Knark – en svensk historia* (2015) samman olika forskares arbeten om hur betydelsen av droger och droganvändning kommit att ändras över tid - från en marginell företeelse som främst förknippades med läkare fram till 1960-talet, till att därefter snabbt bli ”samhällets fiende nummer ett”. Förändringen har bland annat tolkats som en reaktion mot att kriminella började använda amfetamin och cannabisanvändning bland unga (se Lindgren 1003, Edman och Olsson 2014). Oron över ökad spridning fick fäste och ledde till stränga åtgärder. Linton menar att ”svenskhets” definierat genom karaktärsdrag såsom självkontroll, oberoende och hög arbetsmoral konstruerade ett ”vi”, som hotades av de nya föreställningarna om droger som epidemiska som då tog form, och om droganvändaren som smittsam. Droganvändaren kom enligt Linton att uppfattas som att denna ”deltar i en främmande kultur vars ursprung, hem, historia, folk och värderingar inte hör hemma i det territorium det föreställda vi:et gör anspråk på.” (2015, s 68). Om den som använder droger (obs, ej alkohol) förflyttas till en främmande kultur ligger droglistans inkludering av betelnöt och kokablad i linje med en sådan föreställning, oavsett effekt eller tillgänglighet. Det blir med andra ord enkelt att dra gränsen mellan drog och icke-drog när droger sticker ut som kul-

turellt främmande. Det som däremot blir svårt är gränsdragningar som gäller preparat som säljs både lagligt och olagligt i Sverige, och dessutom kan ha skrivits ut till patienter av samma inrättning som tillhandahåller ”Droglista”.

Skillnadsskapandets effekter

Droglistan tillhandahåller inte enbart information om vad som är en drog och inte, utan också vem som är en droganvändare respektive en medicinerande patient. I förklaringarna av hur patienten kan avgöra om användningen av narkotikaklassificerade läkemedel som skrivits ut till dem själva definieras som droganvändning eller ej uppges att användning med syfte att ”må bra” är att betrakta som droganvändning. Detta gäller dock inte, enligt en textrad i slutet av dokumentet, om läkemedlet tagits ”i rätt mängd”. Då läkemedel mot ångest och andra psykiska symtom som får patienten att må dåligt, ofta är narkotikaklassade och ges med syfte att patienten ska må bättre beskriver jag detta i avhandlingen som ett problematiskt ansvar som läggs på patienten (2021). Vad är ”rätt mängd”? Är läkemedlets effekt att patienten efter intag mår bra, eller är det så att patienten efter intaget ”mår bra”, och därmed är droganvändare? Det finns en uppenbar risk att vårdens ansträngningar att särskilja illegitim droganvändning från legitim läkemedelsanvändning leder till osäkerhet hos den patient som mår bättre av sin medicin.

Samtidigt framgår det tydligt att varken substanser eller effekter är centrala för vad som är en drog eller droganvändning, utan kulturella tolkningar som skapar skillnader. Skillnaderna kan vara reella och beteckna avståndet mellan riskfyllda, destruktiva handlingar eller dess motsats, en strävan efter hälsa enligt rådgivning av experter och de senaste forskningsrönen. Den dödligaste droggruppen opioider är, samtidigt som den kan befinna sig i en spruta på en offentlig toalett, mycket vanlig i läkemedel och används till exempel vid barnafödande och allehanda smärttillstånd. Begrepp som gör skillnad behövs för att kunna tala om olika praktiker med olika syften och konsekvenser, men dessa skillnader är inte nödvändigtvis

solklara och instrumentalisering av äckel skapar också konsekvenser såsom moraliskt fördömande respektive legitimitet, och alla de känslor som kopplas till det utdömda respektive det godtagna (Douglas 2002). Det finns ett uppenbart behov av just kulturanalytisk forskning inom detta område, som granskar det till synes självklara och förgivettagna. Värderingarna av droger och dess användare kan, oavsett drogernas potentiella skadlighet för liv och hälsa, utgå från och förstärka särskiljande strukturella föreställningar om människovärde som passerar obemärkta när de lämnas ogranskade, och de kan vara på liv och död.

Referenser

- Ahmed, Sara (2006). *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*. Durham NC: Duke University Press.
- Ahmed, Sara (2014). *The Cultural Politics of Emotion*. 2. uppl. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- CAN (2017) *Drogutvecklingen i Sverige 2017. CAN rapport 164*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning
- CAN (2019a) *Drogutvecklingen i Sverige 2019. CAN Rapport 180*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (2019b) *Skolelevers drogvvanor 2019. CAN rapport 187*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- Douglas, Mary (1966, ny utgåva 2002). *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London/New York: Routledge.
- Edman, Johan (2012). *Vård och ideologi. Narkomanvården som politiskt slagfält*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Edman, Johan & Olsson, Börje (2014). The Swedish Drug Problem: Conceptual understanding and Problem Handling, 1839-2011. *Nordic Studies on Alcohol & Drugs/Nordisk Alkohol- & Narkotikatidskrift*, 31(5/6), s. 503–526.
- Ehn, Billy, Orvar Löfgren & Richard Wilk (2015). *Exploring Everyday Life: Strategies for Ethnography and Cultural Analysis*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- EMCDDA (2021). Drug-related deaths and mortality in Europe: Update from the EMCDDA expert network. Luxembourg: Publications Office

- of the European Union. <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13762/TD0221591ENN.pdf> SBN 978-92-9497-605-5 doi: 10.2810/777564
- Ettorre, Elizabeth (2015). Embodied Deviance, Gender, and Epistemologies of Ignorance: Re-Visioning Drugs Use in a Neurochemical, Unjust World. *Substance Use & Misuse*, (50), s. 794–805.
- Fischman, Marian W. (2009). Cocaine. I Korsmeyer, Pamela & Henry R. Kranzler (red.) *Drugs, Alcohol & Addictive Behavior*. Vol 1. Farmington Hills: Gale.
- Fischman, Marian W. (2009). Crack. I Korsmeyer, Pamela & Henry R. Kranzler (red.) *Drugs, Alcohol & Addictive Behavior*. Vol 1. Farmington Hills: Gale.
- Hagström, Maria (2018). Beteltuggning skördar liv. Tandläkartidningen, 8/2018, s. 9–12. *Tandläkartidningen/Tandläkarnas Service AB*.
- Heilig, Markus (2017). *Dogmer som dödar*. I Eklund, Niklas & Mikaela Hildebrand (red.) *Dogmer som dödar: vägval för svensk narkotikapolitik*. Stockholm: Verbal förlag.
- Johnson, Björn (2005). *Metadon på liv och död: En bok om narkomanvård och narkotikapolitik i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindstrand, Örn (2001). Birgitta Stenberg: ”Knark fick jag gratis”. *Socialpolitik*, (2), s. 48–50.
- Nilsson, Fredrik (2011). *I ett bolster av fett: En kulturhistoria om övervikt, manlighet och klass*. Lund: Sekel bokförlag
- Nilsson, Gabriella (2011). Den fetmadrivande miljön: Kulturella föreställningar om samhället i populärmedicinska texter om övervikt och fetma. *Socialmedicinsk tidskrift*, 88(3), s. 207–216.
- Radden, Keefe Patrick (2022). *Empire of Pain: The secret history of the Sackler dynasty*. Basingstoke, Hampshire: Picador.
- Richert, Torkel (2013). Humanitet måste gå före ideologi: om överdosprojektet i Malmö. I Johnson, Björn, & Philip Lalander (red.) *Med narkotikan som följeslagare: Femton texter till Bengt Svensson*. Malmö: Holmbergs.
- Rohel, Jaclyn (2017). Empire and the Reordering of Edibility: Deconstructing Betel Quid Through Metropolitan Discourses of Intoxication, *Global Food History*, 3:2, 150-170, DOI: 10.1080/20549547.2017.1353317

- Skeggs, Beverley (2004). *Class, Self, Culture*. London: Routledge.
- Stenberg, Birgitta (1969, ny utgåva 2017). *Rapport*. Stockholm: Norstedts.
- Ståhl, Isabelle (2017). Till pillrets försvar: Är kemiskt välmående sämre? *Svenska Dagbladet*, 2017-09-17. <https://www.svd.se/a/GddVJ/till-pillrets-forsvar-ar-kemiskt-valmaende-samre>

Noter

- 1 För utförliga fördjupande diskussioner om betydelser av begreppet knark och andra drogrelaterade begrepp, se Eleonorasdotter 2021, exempelvis s 144ff.
- 2 Se tex Radden Keefe, 2022, om Sachlerfamiljens utveckling av läkemedelsföretaget Purdue Pharma och opioidläkemedlet Oxycontin.
- 3 Den beryktade drogen crack är små klumpar som tillverkas av kokablad och har samma farmakologiska egenskaper som högstatusdrogen kokain. Enlig kokainforskaren Marian W. Fischman har crackets form möjliggjort försäljning av mycket små kvantiteter som röks och ger intensiva men kortvariga rus. De små kvantiteterna har i sin tur möjliggjort inköp för små summor och popularitet bland fattiga. Detta till skillnad från kokain som är dyrt och vanligtvis intas på mindre effektiva sätt, genom sniffning (2009:327, 423).

Summary

Illegal drugs are disgusting, while legal and medical drugs are not. This is a message that has long been promoted in Sweden and has become a self-evident claim, even though the active substances in legal and illegal drugs can be the same. What is then the difference between a threatening, disgusting drug and a non-threatening medical cure? In this article, proximity and distance to objects already designated as disgusting is analysed as key to how drugs acquire disgustingness, in line with Sara Ahmed's queer phenomenology. In the same way as drugs themselves, users of drugs can acquire disgust. To avoid disgustingness, disgust must be shown if a proximate drug, or user of a drug, turns out to be disgusting, making judgements of whether or not a drug is disgusting a matter of human value as well as valuation. If the source of the threatening is placed in previous contacts, a line of affects and assessments is central, transforming the discussion about a certain substance into a discussion about proximities. Perceptions of a corrupt medical industry, for example, can direct disgust towards prescription medicines from the point of view of users of illegal drugs. Medical facilities, conversely, can provide information that relies on assumptions of threatening otherness regarding drugs that are far from Western medicine. Betelnut – a mild stimulant that is uncommon and legal in Sweden – listed alongside notorious drugs such as heroin and crack in an information folder handed out at a hospital, serves as an example of how a drug can be perceived as threatening without reference to pharmacology or illegality. Campaigns that strive to make people reject drugs to keep them safe from potential drug-related harm, can in this way instrumentalise disgust in ways that relate to constructions of race and class. Instrumentalisations of disgust can thus pose a risk for some, while others are kept away from the disgusting.

Keywords: drugs, disgust, medicine, racialization, betelnut, difference-making

Nyckelord: knark, äckel, läkemedel, rasifiering, betelnöt, skillnadsskapande